

Василь Федосійович Столяров
академік АЕН України
д-р екон. наук, проф.

ORCID 0000-0002-4399-7117
e-mail: stolyarovvf@ukr.net,

Інститут фізичної економіки
ім. С. А. Подолинського, м. Київ

КОМПОЗИЦІЙНЕ ПЛАНУВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ НА РІЗНИХ РІВНЯХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Українська влада має покладатися на власну науку і змінити своє зневажливе ставлення до національного економічного мислення.

Володимир Кирилович Черняк
д.е.н., професор, народний депутат
III-IV скликання Верховної Ради України

Вступ. В ринковій економіці, побудованій на багатуокладності відносин власності, як і в плановій економіці, де переважає загальнодержавна форма власності на засоби виробництва і природні ресурси, головна задача композиційного планування полягає в попередньому комплексному аналізі та прогнозно-планових розрахунках стану досягнення інтересів і цілей розвитку суб'єктів та органів управління єдиної соціально-економічної системи.

Але, якщо у плановій економіці процеси і процедури композиційного планування базувались на визнанні властивостей цілісності, самоорганізації і стійкості тільки для галузей народного господарства і промисловості, то в умовах ринкової економіки ці властивості вже притаманні таким суб'єктам національної економіки, як її сектори і кластери, регіони і громади, корпорації та фінансово-промислові групи та інші складові. При цьому самоорганізація суб'єкта національної економіки розглядається як засіб, з одного боку, досягнення його цілісності, а, з іншого – забезпечення його стійкості.

Методологія композиційного планування, яке має системний характер, визначає принципи композиції (агрегації або інтеграції) та декомпозиції (деагрегації або диференціації) інтересів та цілей розвитку суб'єктів національної економіки, як частин цілого, а також методи досягнення їх узгодженості і збалансованості по ієрархії і за часом за відповідним критерієм діяльності і оптимізації.

Застосування процесів і процедур, методології і методів композиційного планування соціально-економічного розвитку одночасно на усіх рівнях державотворення республіки забезпечить розгляд суб'єктів національної економіки як його органічних частин.

Роль Центру композиційного планування в суверенній державі доцільно визначити на основі положень, обґрунтованих вченими Центрального економіко-математичного інституту (ЦЕМІ) Академії наук Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) ще на початку 70-х років минулого ХХ століття: "Центр, или верхний уровень системы, выражающий эмерджентные интересы системы как целостности, играет в композиционном планировании двоякую роль: с одной стороны, он выступает как элемент системы и участвует в процессе согласования интересов, с другой –

он же выполняет функции координатора, вырабатывая значения общезыщественных управляющих переменных" [1, с. 199-201].

Виходячи з стисло викладених положень системної методології, процедури композиційного планування соціально-економічного розвитку можуть здійснюватись в режимі реального часу і включати процеси: *по-перше*, виконання попереднього комплексного аналізу соціально-економічного розвитку, з виявленням позитивних і негативних наслідків; *по-друге*, розробки проєктів нових планових рішень; *по-третє*, організації їх доведення і моніторингу виконання; *по-четверте*, контролю і корегувань реалізації основних і додаткових заходів досягнення запланованих рішень.

Механізми післявоєнної розбудови національної економіки повинні виходити із необхідності укріплення її державності шляхом уточнення стратегічних напрямів соціально-економічного розвитку і тактичних важелів державного регулювання з використанням прямих і зворотних зв'язків по ієрархії державотворення.

Згідно Конституції України, побудова нової економіки оновленої держави повинна бути зорієнтована на посилення доцентровості планових рішень суб'єктів різних рівнів системи в ході цілеспрямованого впровадження єдиної державної соціально-економічної політики.

Наразі, передбачається поширення застосування програмно-цілевих і проєктних методів обґрунтування нових планових рішень з одночасним уточненням стратегічних цілей, які не були досягнуті протягом останніх 7-10 років з коригуванням їх бюджетування на найближчу середньострокову перспективу в 3-5 років.

Самая главная задача, стоящая перед человечеством сегодня, - комплексное использование всех уже имеющихся достижений науки и техники для решения глобальных проблем, вызванных антигуманностью товарно-денежных методов распределения ресурсов на планете.

Жак Фреско,
американский производственный инженер,
промышленный дизайнер и футуролог (1916-2017)

Актуальність теми, постановка проблеми і мета дослідження. В серпні 2020 року Міністерство розвитку

економіки, торгівлі та сільського господарства України актуалізувало Стратегічний план своєї діяльності на 2020-2024 роки (*затверджено Міністром Ігорем Петрашко з погодженням Державним секретарем Міністерства Костянтином Мар'євич*). Мета діяльності Міністерства була представлена як місія соціально-адекватного менеджменту стосовно забезпечення стійкого економічного зростання, створення робочих місць та підвищення стандартів і якості життя населення.

В Стратегічному плані діяльності Мінекономіки були визначені 2 стратегічні цілі Міністерства [2]:

- **перша ціль** – створення сприятливого для бізнесу інвестиційного середовища, яка включала 8 ключових завдань;

- **друга ціль** – створення умов для підвищення технологічності економіки з 4-ма ключовими завданнями.

Виходячи з теми, предмету і об'єкту аналітичного дослідження, найбільш цікавими і корисними є 8-ме завдання першої цілі "**Розбудова сучасної системи стратегічного планування і прогнозування розвитку економіки**" та 1-е завдання другої цілі "**Підвищення ефективності виробництва на засадах сталого розвитку та розвитку високотехнологічних конкурентних виробництв**".

В інформаційно-аналітичних матеріалах Стратегічного плану діяльності Мінекономіки на 2020-2024 рр. є повідомлення щодо направлення 31.12.2020 р. проекту Закону України "Про державне стратегічне планування" до Верховної Ради України для розгляду, обговорення і прийняття. Але цей Закон залишився загадковою казковою мрією у віртуальному просторі ще з початку 2000-х років ХХІ ст.

Порівняльний аналіз аналогічних законопроектів 2011 і 2017 рр. був здійснений фахівцями Інституту фізичної економіки ім. С. А. Подолинського, результати якого представлені в публікації [3].

З'ясувалось, що в законопроекті 2017 р. начебто випадково, а можливо й був умисно скасований принцип дотримання загальнодержавних цілей при розробці документів державного стратегічного планування згідно законопроекту 2011 р. Тобто, ігнорувалась суспільна потреба забезпечення реалізації єдиної для всіх суб'єктів загальнодержавної соціально-економічної політики, що не відповідали положенням Конституції України (1996 р.), насамперед тим, які мають статус прямої (безумовної) дії.

Процеси і процедури обґрунтування планових рішень та механізми виконання завдань досягнення стратегічних цілей не були зорієнтовані на використання методологічних положень системного (композиційного) планування стосовно досягнення узгодженості цілей соціально-економічного розвитку держави та її суб'єктів як єдиного цілого.

В Стратегічному плані діяльності Мінекономіки на 2020-2024 рр. були передбачені механізми виконання тільки тих завдань, реалізація яких забезпечувалась фінансуванням з державного бюджету. В досягненні першої і другої стратегічних цілей не була визначена роль місцевих бюджетів, питома вага яких у Зведеному бюджеті держави повинна була складати вже 65% у 2020 р. (згідно *Стратегії сталого розвитку "Україна-2020"*, яка була *затверджена Президентом України П. Порошенком в січні 2015 р.*).

Виходячи з положень композиційного планування, в Стратегічному плані діяльності Мінекономіки на 2020-2024 рр. не було передбачено:

- **по-перше**, подальший розвиток системи 25-ти показників узгодження діяльності центральних і міс-

цевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо соціально-економічного розвитку регіонів, передбачених Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2015 року (*затверджена постановою Уряду від 21.07.2006 р. № 1001*);

- **по-друге**, використання позитивного досвіду укладання Угод між Урядом і Обласними радами Донецької, Львівської, Волинської, Вінницької, Івано-Франківської та Херсонської областей стосовно спільної розробки і виконання планових рішень соціально-економічного розвитку держави і регіонів як єдиного цілого.

Заслужений економіст України, экс-заступник міністра Міністерства регіонального розвитку і будівництва, экс-перший заступник міністра Міністерства економіки України, д.е.н. Романюк Сергій Андрійович підставами запровадження Угод щодо регіонального розвитку вважав наступні передумови [4, с. 244-245]:

- розробку Державної та регіональних стратегій розвитку на довготривалий період;

- введення обов'язкової координації діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади з визначення та здійснення заходів з розвитку території;

- визначення партнерських стосунків з цих проблем органами місцевого самоврядування із запровадженням процедур узгодження у програмуванні та реалізації політики розвитку. **Таким чином, закладались основи багаторівневого управління, коли запроваджується субсидіарність визначення завдань з проблематики розвитку;**

- забезпечення публічності усього процесу, пов'язаного з угодами;

- визначення спільного фінансування, а відповідно, і передбачення у бюджетному процесі коштів на реалізацію угод, та зобов'язання сторін, які піддаються моніторингу громадськістю.

С. А. Романюк у своїй монографії "Розвиток регіонів у відкритій економіці: теорія, політика, практика" розкрив сутність, зміст і порядок укладання Угод між Урядом і Обласними радами як інструменту реалізації Закону України "Про стимулювання регіонального розвитку" (*прийнятий 8 вересня 2005 р. № 2850-IV, введений в дію 01.01.2006 р., втратив чинність у 2022 р.*). Але, згідно скасованого закону, Уряд та Органи місцевого самоврядування (ОМС) спільно визначали проблеми і завдання розвитку регіонів та заходи з виконання цих завдань, щорічне планування і фінансування Угод як з державного, так і місцевого бюджетів, процедури підготовки Угод, координацію яких здійснювали ЦОВВ з питань соціально-економічної політики і з залученням наукових і громадських організацій. Угоди мали державну реєстрацію, офіційне опублікування в газеті "Урядовий кур'єр" та моніторинг їх виконання.

На основі концептуального коригування Стратегічного плану діяльності Міністерства на 2020-2024 рр. був підготовлений аналогічний план на 2022-2024 рр. (*затверджено 12.11.2021 р. Першим віцепрем'єр-міністром України, Міністром економіки України Юлією Свіриденко з погодженням в.о. Державного секретаря Мінекономіки України Оленою Бояркіною*).

В Стратегічному плані діяльності Мінекономіки України на 2022-2024 рр. також були визначені 2 стратегічні цілі Міністерства [5]:

- **перша ціль** – трансформація моделі економічного розвитку в напрямку високотехнологічної сталої економіки, яка включала 3 ключові завдання;

- **друга ціль** – створення сприятливого для бізнесу інституційного середовища з 7 ключовими завданнями.

Виходячи з теми, предмету і об'єкту аналітичного дослідження, найбільш цікавими і корисними є 2-е і 7-ме завдання другої цілі: "Ефективне управління державною власністю" і "Розбудова сучасної системи стратегічного планування і прогнозування розвитку економіки".

У Вступі Стратегічного плану діяльності Мінекономіки України на 2022-2024 рр. зазначено, що "аналіз виконання плану у попередні роки засвідчив недостатню ефективність у досягненні визначених стратегічних цілей".

Найважче відставання потребувало акселерації досягнення цілей, для чого було сформовано ціль щодо трансформації моделі економічного розвитку в напрямку високотехнологічної сталого економіки, сфокусовано на досягненні нової цілі наявними механізмами державного управління та сформовано нові" [5].

Крім того, зважаючи на недостатню інтенсивність досягнення цілей у попередньому періоді, складну економічну ситуацію в країні, а також результати проведеної оцінки прогресу у досягненні встановлених раніше цільових індикаторів (що вимірюють процес досягнення Цілей Сталого Розвитку (ЦСР) на 2016-2030 рр.), проведено коригування окремих індикаторів в досягненні цілей Стратегічного плану. Зокрема:

- за 8-ю індикаторами, за якими мала місце негативна динаміка з фактичним відставанням на п'ять років, визначені ЦСР цільові орієнтири 2020 р. зафіксовано, тобто перенесено, вже на 2024 р. (ЦСР 8.1.2; 8.1.3; 8.1.4; 8.3.1; 8.6.3; 9.5.1; 9.5.2; 17.1.2);

- за 3-ма індикаторами прогресу досягнення цільових меж орієнтирів є цілком реалістичним (ЦСР 8.6.1; 8.6.2; 17.3.1), тому вони збережені без змін.

Але чому цілі і ключові завдання Стратегічних планів діяльності Мінекономіки України на 2020-2024 рр. і на 2022-2024 рр. не спрямовані на організацію і мобілізацію виконання національних завдань першочергових ЦСР на період до 2030 року (с цільовими значеннями на 2015, 2020, 2025 і 2030 роки)?:

- **Ціль 1.** Подолання бідності (3 завдання, 5 індикаторів);

- **Ціль 2.** Подолання голоду, розвиток сільськогосподарства (2 завдання, 4 індикатори);

- **Ціль 3.** Міцне здоров'я і благополуччя (8 завдань, 15 індикаторів);

- **Ціль 4.** Якісна освіта (3 завдання, 5 індикаторів).

У зв'язку з цим абсолютно доцільним є, по аналогії з Планом заходів з реалізації Державних стратегій регіонального розвитку на період до 2020 року і на 2021-2027 рр., необхідність переформувати Стратегічні плани діяльності Мінекономіки України на Плани заходів з організаційно-мобілізаційної діяльності на досягнення національних завдань ЦСР на відповідні терміни: до 2020, 2025 і 2030 рр.

Тобто, має місце наявна потреба розробки і прийняття Планового Кодексу України, в якому необхідно регламентувати за часом і змістом етапи підготовки і прийняття Послань Президента України до НаРОДУ і Верховної Ради, Планів роботи Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України і Центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ) соціально-економічної сфери та ін. Фахівці Інституту фізичної економіки ім. С. А. Подольського на протязі останніх 10 років пропонували розробку Планового Кодексу України [6, с. 35].

Але, рекомендації і пропозиції вчених і фахівців вітчизняної економічної науки (навіть прикладного характеру) залишаються поза увагою керівництва держави, народних депутатів та українського чинов-

ництва. Головна причина полягає у матеріальному стимулюванні чиновництва за рахунок фінансових коштів технічної допомоги заморських донорів.

Впровадження вітчизняних ініціативних розробок не входить до планів заморських "наглядачів" – бенефіціарів української кризи. Плановий Кодекс України повинен базуватися на Законі України "Про державне стратегічне планування", а його розробка – на еталонній матриці системного аналізу і проектування складових принципово нового державотворення.

Термінова необхідність прийняття Планового Кодексу України обумовлена порушенням строків розробки, прийняття і доведення до виконавців державних планових рішень: Стратегічний план діяльності Мінекономіки на 2020-2022 рр. був прийнятий в серпні 2020 р. (на 8-й місяць після початку його реалізації), а на 2022-2024 рр. – в листопаді 2021 р. (за 45 днів, як це відбувалось в практиці планової економіки).

У Вступі Стратегічного плану діяльності Мінекономіки України на 2022-2024 рр. констатовано, що план:

- відповідає процесу стратегічного планування, враховує функціональні повноваження Міністерства та забезпечує передбачуваність, збалансованість, прозорість його бюджетування на середньострокову перспективу;

- зорієнтований на досягнення національних завдань Цілей Сталого Розвитку України на період до 2030 року, як це передбачено Указом Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019 "Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року" (але це відповідає дійсності тільки по окремим ЦСР).

Тобто, "акселерація" досягнення стратегічних цілей і проведене коригування окремих індикаторів їх досягнення відповідають деяким методологічним і методичним положенням системного планування, але тільки на національному рівні (на рівні Центру, без врахування інтересів і цілей розвитку регіонів, без їх диференціації та інтеграції по адміністративним областям).

В інформаційно-аналітичних матеріалах Стратегічного плану діяльності Мінекономіки України на 2022-2024 рр. повідомлено, що новий законопроект "Про державне прогнозування і стратегічне планування економічного і соціального розвитку" був направлений Уряду 28.02.2022 р. Підставою розробки проекту цього закону було 2-ге завдання другої цілі Стратегічного плану Мінекономіки України на 2022-2024 рр. – Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 рр. (схвалено розпорядженням Уряду від 29.12.2021 р. № 1805-р).

В Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 рр. визначені проблеми, які обумовлені відсутністю Закону України "Про державне стратегічне планування". Найактуальнішими серед них були визначені наступні:

- відсутність цілісної системи стратегічного планування, слабкий зв'язок між стратегічним плануванням, бюджетним плануванням і плануванням державних інвестицій;

- відсутність повноцінного впровадження середньострокового бюджетного планування;

- відсутність чіткого розподілу повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;

- недостатня прозорість та підзвітність щодо використання коштів місцевих бюджетів;

- обмежена кадрова спроможність щодо реалізації реформи на центральному та місцевому рівні.

Наведені проблеми поглиблюють актуальність аналітичного дослідження за темою статті, яка обрана на підставі переосмислення автором власного досвіду впровадження в плановій економіці процесів і процедур, методологічних положень і методів композиційного планування, а також власного досвіду розробки методичного забезпечення композиційного моніторингу регіонального людського розвитку в умовах ринкової економіки [7; 8].

Результатом впровадження ідеології економічного лібералізму шляхом застосування англосаксонської моделі ринкової економіки відкритого типу (тобто, при мінімальному втручанні держави в соціально-економічний розвиток) стали антиконституційні зміни в базисі і надбудові українського суспільства (у порівнянні з плановою моделлю державотворення незалежної, суверенної і соборної України).

Роздержавлення власності українського народу на засоби виробництва, землю, її надра (а незабаром і на атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси) призвело до виникнення класової структури багатих і бідних, найбагатших олігархів і феодалів та надто бідного простонароддя (як електорату минулих і майбутніх виборів) в економічних відносинах базису і надбудови, яка повинна була б відображати соціально-духовні відносини.

Але фундаментом українського суспільства були, є і будуть етнічні і етичні цінності, історичні та морально-духовні традиції. В умовах сьогодення набуло інтернаціонального характеру ірислів'я сербського народу: "На війне политики дают боеприпасы, богатые дают еду, а бедные дают своих детей! Когда война закончится, политики пожимают друг другу руки! Богатые поднимают цены на продовольствие, а бедные ищут могилы своих детей...". Одкровенням сприймаються також слова яскравого представника європейського абсолютизму короля Пруссії Фрідріха Великого (1712-1786 рр.): "Если бы мои солдаты начали думать, никто из них не остался бы в строю..." [9].

Державність України – це устрій усього матеріального і духовного буття українського народу, як комплексу тих інститутів економіки, політики, культури, релігії, міфології та ін., що діють на усій території, населеній національним колективом. Інституалізація складових

цього комплексу в органічну цілість призвана забезпечувати його стійкий еволюційний розвиток у сучасному сьогоденні та майбутньому бутті.

Тобто, державність України є своєрідним фундаментом, корінням і вінцем незалежності, суверенності і соборності держави, а державотворення – це комплексні процеси утворення і розвитку держави як єдиної соціально-економічної системи багатокладних форм власності.

Принципово нове державотворення в Україні як незалежної, суверенної і соборної держави – це досягнення гармонії державного, національного і територіального суверенітету з сувереном живої людини на основі зміни парадигми взаємодії базису і надбудови з матеріального збагачення на парадигму духовного розвитку і морального розвитку українського суспільства. Відомий французький мікробіолог і хімік Луї Пастер (1822-1895 рр.) наполягав на важливості ролі науки в гармонійному розвитку суспільства: "На той ступени розвитку, котрою мы достигли и которая обозначается именем "новойшей цивилизации", развитие наук, быть может, ещё более необходимо для нравственного благосостояния народа, чем для его материального процветания" [10].

Тому, науковою проблемою композиційного планування соціально-економічного розвитку на різних рівнях державотворення незалежної, суверенної і соборної України доцільно вважати обґрунтування на основі національної системи цінностей повноважень (прав і відповідальності) Центру і суб'єктів господарювання в соціально-економічному розвитку українського народу на основі еталонної матриці системного аналізу і проектування Центром і суб'єктами складових принципів нового державотворення як єдиного органічного цілого (див. таблицю).

Виходячи з актуальності теми і стислого визначення проблеми аналітичного дослідження, його **метою стало** обґрунтування вихідних умов і структурно-логічної схеми композиційного планування соціально-економічного розвитку українського народу шляхом авторського узагальнення досвіду його використання в плановій економіці та досвіду використання розробленого методичного забезпечення композиційного моніторингу регіонального людського розвитку в умовах ринкової економіки.

Таблиця

Еталонна матриця системного аналізу і проектування складових принципів нового державотворення

№ з/п	Принципи державотворення	Ознаки стратегування
1	2	3
1	Мудрості природи	1.1. Матриця природи 1.2. Мистецтво життя 1.3. Розвиток екоспільнот
2	Справедливості	2.1. Правдивість 2.2. Суверенність 2.3. Соборність
3	Системності	3.1. Цілісність 3.2. Самоорганізація 3.3. Стійкість
4	Цінності	4.1. Цивілізаційно-родові 4.2. Духовно-моральні традиції 4.3. Спадкоємність поколінь
5	Цілеспрямованості	5.1. Глобальна 5.2. Національна 5.3. Регіональна
6	Пріоритетності	6.1. Людські 6.2. Ресурсні 6.3. Технологічні

1	2	3
7	Політичності	7.1. Вживання 7.2. Безпека 7.3. Відтворення
8	Актуалізації	8.1. Державність 8.2. Стратегічність 8.3. Тактичність
9	Проблемності	9.1. Фундаментальність 9.2. Практичність 9.3. Взаємодія
10	Плановості	10.1. Розвиток 10.2. Прогнозованість 10.3. Регулювання
11	Метрологічності	11.1. Економічність 11.2. Соціальність 11.3. Екологічність
12	Єдності	12.1. Доцентрованість 12.2. Органічність 12.3. Узгодженість
13	Реформування	13.1. Освіта і наука 13.2. Охорона здоров'я 13.3. Соціальний захист
14	Організаційності	14.1. Ієрархічність 14.2. Автономність 14.3. Гармонізація
15	Відповідальності	15.1. Цивілізаційна 15.2. Соціальна 15.3. Кримінальна

Використання досвіду впровадження методів композиції і декомпозиції планової економіки та методичного забезпечення композиційного моніторингу людського розвитку в ринковій економіці в післявоєнному відновленні України повинно бути спрямоване на формування нового механізму державотворення.

Цей механізм призначений забезпечити збереження різноманітних індивідуальних особливостей населення кожного регіону та його моральних засад: духовності й освіченості, історичної спадщини і територіальної єдності, звичаїв і традицій, культури і світогляду, мирного менталітету, а також взаємозумовленого емерджентного розвитку регіонів країни як єдиного національного цілого.

Обґрунтований фахівцями Інституту фізичної економіки ім. С. А. Подолинського принцип духовності формування комплексного стратегічного плану соціально-економічного розвитку України за своїм змістом включає: моральні цінності, звичаї та традиції етносу, які сконцентровані в релігійних навчаннях, проповідях і практиках та художніх образах мистецтва. Зміцнення духовності має передбачатися при плануванні освіти і науки, ідейно-виховної та патріотичної роботи [3, с. 275].

Наука в странах, не дружественных США, рассматривается как стратегическая опасность для США.

Генри Киссинджер,

*Государственный секретарь США (1973—1977),
Лауреат Нобелевской премии мира (1973).*

Ретроспективний аналіз наукової практики композиційного планування вугільної промисловості. На початку 70-х років минулого ХХ ст. у вугільній промисловості СРСР створювались Автоматизовані системи управління: вугледобувними підприємствами (АСУП); об'єднаннями вугледобувних і вуглепереробних під-

приємств (АСУВО); галуззю республіки на рівні республіканського міністерства (ГАСУ-р); галуззю країни на рівні союзного міністерства (ГАСУ-вугілля).

Проектувалась і здійснювалась взаємодія ГАСУ-р не тільки з ГАСУ-вугілля, а також і з Автоматизованою системою планових розрахунків Держплану України (АСПР, підсистема "Паливо"), яка успішно функціонувала спільно з АСПР Держплану СРСР (підсистема "Вугілля").

Витрати на створення АСУ різних рівнів вугільної промисловості складала до 1% собівартості вугілля, а на утримання об'єктів соціально-побутової інфраструктури населення шахтарських міст і поселень – до 5%.

Організаційно-економічну постановку, алгоритмізацію і програмування задач планування вугільного виробництва в підсистемі "Поточне та перспективне планування" АСУ різних рівнів в республіці здійснювали різні Вищі навчальні заклади і Науково-дослідні заклади: для АСУП – Харківський інженерно-економічний інститут у співпраці з ВУЗами Донецька і Луганська; для АСУВО – Інститут економіки промисловості АН України і Донецький вугільний інститут; для ГАСУ-р – Головний обчислювальний центр Мінвуглепрому України.

В 1971-1972 рр. в місті Червонопартизанськ Луганської області (Схід Українського Донбасу) десятирічна зразкова Кушова машинообрахункова станція тресту "Свердловугілля" була перетворена на Інформаційно-обчислювальний центр комбінату "Свердловантрацит".

Перепідготовлений кадровий потенціал станції був доповнений відповідними фахівцями з Харкова і Донецька, а матеріальна база станції – комплексом 2-х обчислювальних машин серії ЕОМ ЕС-1020 з буферними пристроями телетайпного зв'язку з економічними службами комбінату, розташованого в м.Свердловськ, і міською базою матеріально-технічного забезпечення виробничої діяльності шахт комбінату в режимі реального часу.

У 1972 р. була введена в експлуатацію перша черга АСУ комбінату у складі підсистем "Поточне і перспективне планування вугледобувного і вуглепереробного виробництва", "Матеріально-технічного забезпечення вугледобувних і вуглепереробних підприємств", "Економічний аналіз і бухгалтерський облік", "Розрахунки по заробітній платні шахтарям і по поставкам вугілля споживачам", "Постачання порожніх залізничних вагонів на шахти та збагачувальні фабрики з подальшим формуванням маршрутів за марками та сортами вугілля для постачання споживачам" ("Донбасс порожняк не гонит!") та інші.

В умовах дії АСУ комбінату "Свердловантрацит", шахти якого видобували чверть антрацитів в республіці, своєчасно здійснювались нарахування і виплати заробітної плати та отримання коштів за відвантажену споживачам вугільну продукцію.

В режимі реального часу планової економіки здійснювався аналіз виробничих потужностей шахт і фабрик по технологічним процесам та моделювання собівартості вугільної продукції по матеріально-технічним і соціально-економічним факторам з наданням відповідних рекомендацій.

Завдячуючи експлуатації АСУ комбінату "Свердловантрацит", відбувався стійкий виробничий і соціальний розвиток шахтарських колективів, селищ і поселень міського типу Свердловського району Луганської області. В умовах переходу до моделі ринкової економіки відбулася соціальна деградація і депопуляція населення району.

Маючи самий високий організаційно-технічний рівень вугільного виробництва в галузі республіки, комбінат "Свердловантрацит", завдячуючи подальшому розвитку АСУ, з 1975 р. першим в республіці створив систему орендного використання шахтами гірничого обладнання. В десятій п'ятирічці (1976-1980 рр.) цей досвід застосували виробничі об'єднання "Карагандавугілля" та "Торезантрацит" при використанні механізованих крипів, а в одинадцятій п'ятирічці (1981-1985 рр.) він був розповсюджений в виробничих об'єднаннях "Ворошиловградвугілля", "Добропольєвугілля", "Воркутавугілля", "Челябинськвугілля".

На початку 70-х років ХХ ст. пророблялись два підходи до розробки оптимального галузевого плану вугільної промисловості:

1) **перший підхід** передбачав оптимізацію шахтоваріантів проекту галузевого плану спочатку на рівні вугільних комбінатів, а потім – на рівні міністерства (науковий керівник: д.т.н., Пяткін Олександр Михайлович – заступник директора Голов НДІ ОЦ Держплану України);

2) **другий підхід** передбачав оптимізацію шахтоваріантів галузевого плану вугільного виробництва безпосередньо на рівні республіки (науковий керівник: д.т.н., Матвеев Михайло Тимофійович – директор Голов НДІ ОЦ Держплану України).

В контексті використання системного аналізу і проектування ГАСУ-р автор статті обґрунтував **третьий, структурно-відтворювальний підхід** до розробки оптимального галузевого плану вугільного виробництва в республіці. Цей підхід базувався на визначенні об'єктивних повноважень суб'єктів господарювання і органів управління в системному плануванні розвитку вугільного виробництва, з одного боку, в структурі показників оцінки їх діяльності, а з іншого боку – в структурі відтворювальних процесів шахтного фонду суб'єктів і галузі в цілому.

Розглядаючи методи композиції і декомпозиції проектних планових рішень, цей підхід передбачав

включення шахтоваріантів в галузевий план наступним чином: ті з них, що не приводили до збільшення середньорічної (для річного плану) та середньострокової (5-ти річного плану) виробничої потужності відповідної сукупності вугледобувних і вуглепереробних підприємств та не передбачали виділення додаткових фінансових ресурсів на підтримку діючих виробничих потужностей і капітальних інвестицій на їх нарощування (до 30%), включались в проєкт плану вугільного комбінату. На наступному етапі решта шахтоваріантів в межах басейнних покладів вугілля комбінату включались в проєкт галузевого плану на рівні республіканського міністерства.

Тобто, виникала ієрархія шахтоваріантів галузевого вуглевидобутку та вуглепереробки в залежності від повноважень шахт, вугільних комбінатів і міністерства в підтримці і розвитку вугільного виробництва, виходячи з динаміки середньострокового балансу шахтного фонду відповідного масштабу господарювання між зменшенням та збільшенням його виробничого потенціалу.

У червні 1972 р. новий підхід автора статті до розробки галузевого плану вугільної промисловості в умовах дії АСУ різних рівнів був розглянутий і обговорений на спеціальному засіданні Колегії Мінвуглепрому України (м. Донецьк) за участі республіканського і союзного міністрів – Худосовцева Миколи Михайловича і Братченка Бориса Федоровича. Доповідь автора статті отримала схвалення і настанови подальшого наукового обґрунтування повноважень суб'єктів галузі і органів союзного і республіканського управління в функціонуванні і розвитку вугільної виробництва відповідних масштабів господарювання.

Особливої уваги в майбутніх дослідженнях рекомендувалось приділити визначенню:

- сутності, змісту і джерелам формування власних фінансових і інвестиційних ресурсів кожного суб'єкта галузі та республіканського і союзного міністерств, як Центрів державотворення;

- підстав проведення гірничопідготовчих робіт на шахтах (насамперед, очисних вибоїв) за рахунок собівартості вугілля і капітальних інвестицій;

- методам забезпечення об'єктивно обумовленої економічної рівноваги роздрібних і оптових цін на вугілля при формуванні плану накопичень (прибутку) на рівні вугільних комбінатів, а не на рівні республіканського міністерства.

В умовах дії АСУ різних рівнів досягнення узгодженості шахтоваріантів галузевого плану та їх збалансованості з фінансовими і інвестиційними ресурсами на підтримку і нарощування виробничих потужностей здійснювалось з використанням методів композиції (агрегації або інтеграції) та декомпозиції (деагрегації або диференціації) відповідних показників і нормативно-довідкових індикаторів галузевого плану.

Планово-оціночні показники, будучи для суб'єкта господарювання вихідними (основними або цільовим критерієм функціонування і розвитку вугільного виробництва) для вищого по ієрархії галузевого управління (шахта-вугільний комбінат-міністерство) мали бути лише вхідними (додатковими, або складовими його цільової функції виробничої діяльності).

На відповідному рівні управління чисельні значення і динаміка вхідних показників могли змінюватися при підготовці і обґрунтуванні проектів планових рішень, а чисельні значення і динаміка вихідних показників ставали обмеженнями для оптимізації проектів планових рішень.

Вхідні показники проєкту плану розглядалися як розрахункові, що визначали права суб'єктів господарювання і органів управління в плануванні, а вихідні показники використовувались як такі, по яким доводилися проєкти планових завдань у вигляді контрольних цифр (чисел) і техніко-економічних нормативів, за виконання яких керівники суб'єктів господарювання і органів управління несли відповідальність перед державою.

В умовах дії АСУ різних рівнів вихідні показники поточного плану виробництва розглядалися як вхідні для перспективного планування.

Організація системи показників по стадіям і рівням композиційного планування шляхом її агрегації (інтеграції) і дезагрегації (диференціації) забезпечувала ітеративність процесів планування: наступні варіанти проєктів планових рішень готувались на базі попередніх в межах регламентованого складу вхідних і вихідних показників за рахунок покращення їх причинно-наслідкових взаємозв'язків.

Механізм узгодження кількісних значень основних і додаткових показників відповідного масштабу господарювання і між суміжними рівнями управління визначав порядок формування інформаційного забезпечення "входу" і "виходу" задач підсистеми "Поточне і перспективне планування" в АСУ різних рівнів: АСУП, АСУВО, ГАСУ-р, ГАСУ-вугілля.

Виходячи з ієрархії господарських зв'язків і управлінських відносин, планові показники визначали функціональну замкненість (початок і кінець) задач підсистем. Таким чином, регламентувалась участь кожної окремої АСУ в плануванні вугільного виробництва галузі: рівень їх автономізації та ступінь сумісності по ієрархії.

Прийоми композиції і декомпозиції показників проєктів планів вугільного виробництва в АСУ різних рівнів дозволяли визначити межі ефективного функціонування і розвитку суб'єктів господарювання галузі як єдиного органічного цілого: економічна рівновага цілого була еквівалентна його оптимальності. Межі взаємодії були регламентовані співвідношенням динаміки продуктивності праці шахтарів та її фондоозброєності, обсягів вугільного виробництва та його собівартості. При цьому нижня межа розвитку визначалася екстенсивним типом відтворення шахтного фонду суб'єкта господарювання галузі, а верхня межа – інтенсивним типом відтворення його виробничого потенціалу.

Композиційне планування в умовах взаємодії АСУ різних рівнів забезпечувало досягнення такого режиму господарювання суб'єктами, при якому вони не в змозі були за рахунок власних фінансових і інвестиційних ресурсів погіршити виробничий потенціал всієї галузі, тому, що використання їх виробничих потужностей мобілізувало внутрішні резерви і відповідало їх економічним інтересам. Завдяки цьому досягалося найбільш раціональне (оптимальне) співвідношення між централізмом провідного рівня управління (Центром) і самостійністю (автономністю) відомих суб'єктів господарювання.

В 1973-1975 рр. автор статті, навчаючись в аспірантурі стціонару Економічного науково-дослідного інституту і Головного ОЦ Держплану України, підготував і у січні 1976 р. захистив кандидатську дисертацію на тему: "Удосконалення планування виробництва в умовах дії АСУ різних рівнів (на прикладі вугільної промисловості України)". Робота була виконана на стику двох наукових спеціальностей "Економіка, організація, планування і управління народним господар-

ством і його галузями" і "Математичні методи і застосування обчислювальної техніки в економічних дослідженнях, плануванні і управлінні народним господарством".

Дисертаційне дослідження відтворення шахтного фонду галузі і вугільного комбінату "Свердловантрацит" за 1943-1975 рр. дозволили автору виконати настанови членів колегії Мінвуглепрому України червня 1972 р.

Використані методи композиції і декомпозиції динаміки відтворення шахтного фонду комбінату і галузі в цілому дозволили визначити складові власних фінансових ресурсів по шахтах, які збільшували/зменшували виробничі потужності, здійснювали реконструкцію або підготовку нових вугільних горизонтів з приростом/без приросту виробничих потужностей та нове шахтне будівництво, що компенсувало вибуття з експлуатації відповідних шахт.

Наступні поглиблені дослідження відтворення шахтного фонду вугільної промисловості України в цілому та по комбінату "Свердловантрацит" за 1963-1986 рр. (з періодизацією термінів окупності капітальних інвестицій та змін в амортизаційній політиці, а також умов господарської діяльності: 1963-1968 рр., 1969-1974 рр., 1975-1980 рр., 1981-1986 рр.) дозволили визначити:

1) власні фінансові й інвестиційні ресурси відтворення шахтного фонду, всього та в тому числі по:

а) активній частині основних фондів (окремо – по машинам і обладнанню);

б) по пасивній частині основних фондів (окремо – по гірничим виробкам);

2) витрати на підтримку потужностей і технічне переозброєння діючих шахт, всього та в тому числі:

а) на гірничошахтне обладнання і механізацію (окремо – на машини і обладнання);

б) на гірничопідготовчі роботи і спорудження (окремо – на гірничі виробки);

3) співвідношення власних фінансових і інвестиційних ресурсів відтворення і витрат на підтримку потужностей і техпереозброєння, всього та в тому числі:

а) на гірничошахтне обладнання і механізацію (окремо – на машини і обладнання);

б) на гірничопідготовчі роботи і спорудження (окремо – на гірничі виробки);

4) витрати на підтримку потужностей і технічне переозброєння шахтного фонду, всього та в тому числі:

а) на підтримку потужностей і техпереозброєння діючих шахт;

б) на реконструкції діючих шахт з приростом потужностей і нове шахтне будівництво;

в) на реконструкцію діючих шахт з приростом потужностей;

5) співвідношення власних фінансових і інвестиційних ресурсів відтворення і витрат на підтримку потужностей і техпереозброєння шахтного фонду, всього та в тому числі:

а) на реконструкцію діючих шахт з приростом потужностей і нове шахтне будівництво;

б) на реконструкцію діючих шахт з приростом потужностей.

Визначення складових структури власних фінансових і інвестиційних ресурсів, кругообігу їх обсягів за джерелами формування з використанням методів композиції і декомпозиції в процесі відтворення шахтного фонду комбінату "Свердловантрацит" і галузі в цілому на рівні республіканського міністерства дозволили констатувати наступне.

В аналізованих періодах обсяги власних фінансових і інвестиційних ресурсів комбінату і Міністерства було достатньо для підтримки і технічного переозброєння шахтного фонду суб'єкту господарювання і вугільної галузі республіки з врахуванням витрат на реконструкцію і нове будівництво, які забезпечували компенсацію зменшення виробничих потужностей тих шахт, що вибували з експлуатації в результаті відпрацювання відведених запасів вугілля шахтних полів та погіршення гірничо-геологічних умов.

Саме в цих відтворювальних процесах шахтного фонду вугільної промисловості Українська Республіка була спроможною і мала отримати планово-економічну самостійність в функціонуванні і розвитку вуглевидобутку і вуглепереробці у складі Радянського Союзу.

Розроблена автором територіально-галузева система управління вугільною промисловістю на основі самофінансування включала визначення: масштабів господарювання суб'єктів галузі; перелік цілеспрямованих функцій відтворення шахтного фонду та функції управління вугільним виробництвом; джерела, структуру та вихідні обсяги фінансових інвестиційних ресурсів [7, с. 220-221].

Головними прикладними результатами аналітичного дослідження результатів використання методів композиції і декомпозиції для досягнення узгодженості і збалансованості інтересів і цілей розвитку суб'єктів вугільної галузі як єдиного органічного цілого стало:

- обґрунтовані повноваження (права і відповідальність) підприємств і об'єднань галузі, республіканського і союзного Міністерств і Держпланів у цілеспрямованому відтворенні шахтного фонду і розвитку виробництва з визначенням нормативно-еталонної виробничо-технологічної, організаційно-господарської та відомчо-управлінських структур вугільної промисловості;

- обґрунтовані цільові функції суб'єктів галузі, республіканських і союзних органів влади у державотворенні шляхом забезпечення стійкого виробничого і соціального розвитку шахтарських колективів, селищ і міст, забезпечених власними фінансовими ресурсами та децентралізованими капітальними інвестиціями;

- в межах діючої системи розрахункових і оптових цін на вугілля визначені обсяги, структура і джерела власних фінансових ресурсів суб'єктів галузі і республіканського міністерства, достатні для підтримки середньорічної і середньострокової виробничої потужності діючих шахт і кругообіг яких забезпечується господарською діяльністю підприємств і об'єднань;

- спроектовані складові цілісної і ефективної системи управління вугільним виробництвом:

- а) нова функціональна класифікація гірничих виробок за часом;

- б) нові методи амортизації активної частини основних фондів шахт (насамперед, забійного обладнання, обсяги недоамортизації якого не відносились на результати господарської діяльності, а направлялись на зменшення вартості уставного фонду шахт; доведена необхідність переведення амортизації активної частини основних фондів шахт на "потонні" ставки, як і амортизаційні нарахування по пасивній їх частині – будівлі і споруди, включаючи гірничі виробки);

- в) нові джерела матеріального стимулювання шахтарів за раціональне використання матеріально-технічних ресурсів і гірничошахтного обладнання;

- г) нові межі фінансового забезпечення підготовки очисних вибоїв за рахунок собівартості вугілля і виробки;

- д) порядок переходу у вугільному виробництві до багатоцільового використання природних ресурсів: шахтної породи, шахтної води, шахтного газу – метану та інш..

Визначення обсягів, структури і джерел власних фінансових ресурсів і капітальних інвестицій суб'єктів галузі, які зосереджувались у фонді розвитку виробництва, методично забезпечувало формування шахтоваріантів плану комбінатів (об'єднань) і галузі в цілому.

В підсистемі "Поточне перспективне планування" АСУ різних рівнів в режимі реального часу вирішувались 3 основні задачі:

- 1) "Формуванні вихідних умов плану";

- 2) "Оптимальний розподіл сировинної бази шахт по груповим збагачувальним фабрикам об'єднань та центральним збагачувальним фабрикам галузі";

- 3) "Оптимальний розподіл плану вуглевидобутку і вуглепереробки по шахтам, збагачувальним фабрикам і об'єднанням".

Прогнозно-планові розрахунки перспективного плану (на 5 років) виконувались також в режимі реального часу в контексті техніко-економічного планування, яке забезпечувало оцінку виробничої програми галузі. Кожна АСУ різних рівнів забезпечувала вирішення наступних задач:

- в АСУ-п – розрахунок варіантів виробничої потужності шахт по технологічним процесам і ланцюжкам;

- АСУВО – аналіз виробничих потужностей шахт і фабрик, розробка плану вуглевидобутку і вуглепереробки по випуску кінцевої продукції галузі;

- ГАСУ- республіки – оцінка виробничого потенціалу шахтного фонду об'єднань, формування галузевого плану виробництва по вуглевидобутку і вуглепереробці.

Проектна реалізація структурно-відтворювального підходу композиційного планування до управління вугільним виробництвом в республіці забезпечила розробку організаційно-економічного механізму узгодженої взаємодії суб'єктів господарювання різних рівнів з використанням АСУ. Спроектований механізм був апробований на практиці при підготовці до переходу на повний госпрозрахунок і самофінансування таких виробничих об'єднань по видобутку вугілля, як "Свердловантрацит", "Краснодонвугілля", "Ровенькиантрацит", "Антрацит", "Донбасантрацит".

Модель цілісного і ефективного управління вугільним виробництвом республіки з використанням методів композиції і декомпозиції в умовах дії АСУ різних рівнів може бути використана в післявоєнній розбудові національної економіки при розгляді питань націоналізації і роздержавлення, приватизації і передачі в концесію шахтного фонду підприємств і об'єднань.

Програмою розвитку вугільної промисловості "Українське вугілля" (затверджена постановою Уряду 19.09.2001 р. № 1205), Концепцією розвитку вугільної промисловості (схвалена Урядом 07.07.2005 р. № 236), концепцією реформування вугільної галузі України (схвалена розпорядженням Уряду від 14.05.2008 р. № 737-р) реформування відносин власності в галузі передбачалось, як правило, системною приватизацією вугільних підприємств і продажу пакетів акцій на відкритому аукціоні продаж. Підготовка до приватизації включала інвентаризацію всіх об'єктів державного сектору вугільної галузі і групування інвестиційних об'єктів у приватизаційні лоти з максимальною інвестиційною привабливістю. Передбачалось розроблення та застосування у разі необхідності схеми фінансової

санації підприємств для підвищення їх інвестиційної привабливості.

Системний аналіз і проектування нового державотворення у вугільній промисловості республіки (як органічної складової національної економіки) доцільно здійснювати з використанням структурно-відтворювального підходу за наступною логічною схемою композиційного планування. В структурі активів шахти визначається:

- *по-перше*, ті її частини, які будуть діяти весь строк служби шахти з обов'язковим визначенням їх державною формою власності (включаючи відведені для видобування запаси вугілля – "шахтне поле");

- *по-друге*, частини активів для акціонування, в першу чергу, трудовим колективом і населенням шахтарського містечка, селища, міста (за досвідом закордонного робітничого або народного капіталізму);

- *по-третьє*, частини для приватного інвестування вітчизняними і закордонними інвесторами (фізичними та юридичними особами).

Така структура активів вугледобувного підприємства повинна визначатись на основі аналізу структури процесів відтворення його виробничої потужності (шахтного фонду об'єднання).

Структурно-відтворювальний підхід до розгляду процедур націоналізації і роздержавлення повинен стати провідним складовим механізмом уточнення української моделі ринкової економіки, яка у порівнянні з англосаксонською моделлю буде еволюціонувати в напрямку розбудови соціально-духовної цивілізації слов'янських РОДів.

Формування нового Державного сектору як базису національної економіки і центральної ланки соціально-економічного розвитку, доцільно завершити визнанням в його структурі багатокласних форм власності: державної, комунальної, муніципальної, корпоративної, акціонерної і приватної (тобто, не тільки державної).

Використання структурно-відтворювального підходу композиційного планування і композиційного моніторингу для розробки і експертної оцінки проєктів державних рішень. На підставі авторського багаторічного (з 1970 р. ХХ ст.) системного аналізу та проектування цілісної і ефективної системи управління вугільною промисловістю в Україні до 1990 р. сформувалась модель корпоратизації і акціонування суб'єктів господарювання галузі в умовах переходу до ринкової економіки.

Конструктивні ідеї і конкретні аналітико-методичні положення цієї моделі були використані для підготовки проєктів державних рішень з використанням як товарно-грошових відносин, так і важелів централізованого планового керівництва народним господарством.

Авторська модель корпоратизації і акціонування суб'єктів вугільної промисловості були використані при підготовці двох груп проєктів державних рішень.

Першу групу склали Комплексна програма соціально-економічного розвитку Донбасу (за розпорядженням Уряду від 16.09.1992 р.) і Програма розвитку вугільної промисловості України та її соціальної сфери до 2005 року (затверджена рішенням спільної колегії Мінекономіки України та Держвуглепрому України від 23.02.1993 р. № 4/3).

Автор статті виступив Головою експертної групи Комплексної програми та Координатором і одним з відповідальних виконавців Програми, а також доповідачем на засіданнях Колегії Мінекономіки України та у відповідних Комітетах Верховної Ради, де вони були схвалені.

Другу групу проєктів державних рішень склали Концепція розвитку галузей паливно-енергетичного комплексу на період до 2010 року (схвалена Верховною Радою України 02.02.1994 р.) та проєкт Указу Президента України «Про структурну перебудову вугільної промисловості України».

Методологічні положення Концепції були націлені на впровадження державно-приватного партнерства при передачі вугільних шахт і збагачувальних фабрик в оренду, концесію, акціонерну і приватну власність. Але автор статті умисно був позбавлений можливостей їх подальшого наукового супроводу і практичного впровадження.

На той час в Україні з проблем державотворення було відсутнє державне стратегічне рішення стосовно галузей паливно-енергетичного комплексу на 15-20 років. Воно виникло на підставі досвіду діяльності д.е.н., професора В. Ф. Столярова в якості віце-президента Асоціації вчених і спеціалістів з проблем розробки паливно-енергетичних балансів та енергетичних зв'язків. Асоціація була створена в червні 1990 р. в Києві на установчому з'їзді представників союзних республік.

Постановою Верховної Ради України від 02.02.1994 р. було доручено Кабінету Міністрів України на основі Концепції розвитку паливно-енергетичного комплексу України на період до 2010 року розробити і затвердити Національну енергетичну програму України. Але ця Постанова своєчасно не була виконана, що призвело до руйнації вугільної промисловості України на користь Міжнародного геополітичного бізнесу.

Найбільшою шкоди галузі заподіяв Указ Президента України «Про структурну перебудову вугільної промисловості України» (від 07.02.1996 р. № 116/96). Президент України Зеленський 20.06.2019 р. скасував понад 150 Указів, виданих його попередниками (разом з вказаним Указом від 07.02.1996 р. та Постановою Уряду від 02.02.1994 р. щодо Концепції розвитку галузей ПЕК на період до 2010 року).

Альтернативою рішенням Указу Президента України «Про структурну перебудову вугільної промисловості України» були авторські пропозиції щодо здійснення процесів акціонування, корпоратизації та приватизації вугільних шахт, збагачувальних фабрик та об'єктів виробничої інфраструктури як цілісного виробничо-технологічного майнового комплексу з видобутку та переробки вугілля з використанням орендної форми експлуатації шахтами забійного обладнання (за досвідом діяльності вугільних комбінатів). Тобто, без реструктуризації цілісного виробничо-технологічного майнового з видобутку та переробки вугілля на складові для їх "прихватації" вузьким колом осіб.

Авторські пропозиції як вітчизняного вченого, представлені начальнику юридичного відділу Адміністрації Президента завчасно – за місяць до підписання Указу від 07.02.1996 р., були проігноровані.

Методи композиції і декомпозиції були використані фахівцями Інституту фізичної економіки ім. С. А. Подолинського при проектуванні комплексної рейтингової оцінки Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР) в Україні [8].

На першому етапі комплексної рейтингової оцінки ІРЛР, згідно принципу нового державотворення "Метрологічності" (див. табл.), було здійснено групування (агрегація) адміністративних областей за показниками-факторами 4-х головних компонент, ознаками визначення яких були обрані ознаки стратегування – економічності, соціальності і екологічності [11].

На другому етапі комплексної рейтингової оцінки ІРЛР, був здійснений факторний аналіз розвитку адміністративних областей за 5-ма кластерами, з яких перший (стабільний склад областей) та другий (нестабільний склад областей) кластери визначені згідно принципу нового державотворення "Політичності" з використанням ознак стратегування: виживання, безпеки і відтворення. Другий, третій і четвертий кластери були визначені згідно принципу нового державотворення "Метрологічності" з використанням ознак стратегування: економічності, соціальності і екологічності (див. таблицю) [11-14].

На третьому етапі комплексної рейтингової оцінки ІРЛР, згідно принципу нового державотворення "Політичності", був визначений стан стійкості адміністративних областей в залежності від 4-х рівнів соціально-економічної безпеки (сталій розвиток; середній рівень стабільності; нестабільний стан; турбулентний стан), ознаками виділення яких були ознаки стратегування: виживання, безпеки і відтворення (див. таблицю) [12-14].

На четвертому етапі комплексної рейтингової оцінки ІРЛР, згідно принципу нового державотворення "Реформування", була визначена рейтингова оцінка людського розвитку в адміністративних областях за 6-тю аспектами (відтворення населення; соціальне середовище; комфортне життя; добробут; гідна праця; освіта) згідно ознак стратегування: освіта і наука, охорона здоров'я, соціальний захист (див. таблицю) [15].

На п'ятому етапі комплексної рейтингової оцінки ІРЛР, згідно принципу нового державотворення "Реформування", були побудовані субіндекси регіонального людського розвитку з визначенням диспропорцій у розвитку міських поселень та у сільській місцевості згідно ознак стратегування: освіта і наука, охорона здоров'я, соціальний захист (див. таблицю) [16].

Процедури композиційного моніторингу регіонального людського розвитку в адміністративних областях України доцільно використовувати, з одного боку, при агрегації цілей розвитку громад в межах районів і областей, а з іншого – для дезагрегації загальнонаціональних цілей розвитку відповідно Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рр., а в майбутньому – і на період до 2030 року.

Узагальнення цілей розвитку громад і регіонів необхідно здійснювати з метою забезпечення їх доцентрованості у виконанні єдиної державної соціально-економічної політики шляхом виконання національних завдань Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року.

Не очікуючи завершення військових дій, ЦОВВ з соціально-економічної політики (Мінсоцполітики, Мінекономіки, Міністерство громад і територій, а також Державна служба статистики) необхідно з використанням принципу нового державотворення "Реформування" (за ознаками стратегування: освіта і наука, охорона здоров'я, соціальний захист) здійснити:

- *по-перше*, відновлення випуску статистичних бюлетенів "Регіональний людський розвиток" за Методикою виміру ІРЛР 2012 року по роках за період 2018-2022 рр.;

- *по-друге*, на підставі цих бюлетенів здійснити прогностично-планові розрахунки ІРЛР кожної адміністративної області на 2023-2027 рр. та експертні оцінки на період до 2030 року.

Отримані результати доцільно буде використати для розробки на період до 2030 року: Стратегічного плану

соціально-економічного розвитку України (держави і регіонів), Державної стратегії регіонального розвитку і Регіональних стратегій розвитку адміністративних областей (які повинні включати Стратегії і Стратегічні плани розвитку адміністративних районів і громад).

Висновки. Визначаючи напрями соціально-економічного розвитку майбутньої України на основі еталонної матриці системного аналізу і проектування складових нового державотворення, доречно керуватися заповітом яскравого і талановитого сербського фізика, інженера і винахідника Миколи Тесли (1856-1943): **"В результате этой войны, величайшей в истории, должен родиться новый мир, который оправдает жертвы, приносимые человечеством. Этот новый мир будет миром, в котором не будет эксплуатации слабых сильными, добрых злыми, где не будет неимущих перед властью богатых, где произведения ума, науки, искусства будут служить всему обществу в целом для облегчения и улучшения жизни, а не отдельным людям для приобретения богатств. Этот новый мир не будет миром униженных и поработанных, он будет миром свободных людей и народов, равных по достоинству и уважению"**.

Принципово нове державотворення в суверенній і соборній Україні – це досягнення гармонії державного, національного і територіального суверенітету з сувереном живої людини на основі зміни парадигми взаємодії базису і надбудови з матеріального збагачення на парадигму духовного розвитку і морального розвитку українського суспільства.

В зв'язку з цим, необхідні обґрунтовані наукові визначення суверенності держави і живої людини, які будуть породжувати еволюційну, а не революційну (під гаслами Майданів) структуризацію державності.

В Україні після Першого Майдану (2004-2005 рр.) суверенітет держави здійснювався не на основі Декларації про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.), Акту проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.) та Конституції України (28 червня 1996 р.), а на основі політичної влади, носіями якої були олігархи, представники корумпованої системи управління, бенефіціари Міжнародного геополітичного бізнесу. Вони безпосередньо впливали на підготовку, прийняття і впровадження загальнодержавних рішень у своїх економічних інтересах і нищівних намірах.

Ознаки державного суверенітету на основі політичної влади активно і суттєво проявились, коли керівництво держави, склад Верховної Ради, керівники центральних і місцевих органів влади очолювались представниками партій "Соціал-демократична", "Наша Україна", "Партія регіонів", "Батьківщина". Особливо це проявилось після Другого Майдану (листопад 2013-лютий 2014 рр.) в діяльності представників партій "Європейський вибір" і "Слуга народу".

Термін "державотворення" (стосовно історії Західної Європи) запровадив у 1975 році американський соціолог Чарльз Тіллі (1928-2008) в творі "Війна та будівництво держави як організована злочинність", де вважав, що найкращою аналогією до державотворення є організована злочинність [17].

В черговий раз актуально звучить висловлювання Отто фон Бісмарка (1815-1898) – мудрого дипломата і першого канцлера Німецької імперії, який здійснив план об'єднання Німеччини: "Ніколи стільки не брешуть, як під час війни, після полювання та до виборів" [18]. За 30 років "незалежності" України прозора і публічно не обговорювалась жодна програма діяльності Урядів, а при їх змінах не аналізувались і не обна-

родувались отримані результати. Мали місце популістська брехня, соціальна, адміністративна і кримінальна безвідповідальність керівників Уряду, ЦОВВ, Голів комітетів Верховної Ради України, а також українського чиновництва та структур правоохоронних органів.

Виходячи з предмету, об'єкту і досягнутої мети аналітичного дослідження статті, основними напрямками переходу до композиційного планування людиноцентричного соціально-економічного розвитку та державного регулювання людського розвитку на національному і регіональних рівнях в умовах принципово нового державотворення стають [19]:

- посилення ролі держави у визначенні та регламентуванні адміністративно-фінансової підтримки мінімально припустимих соціальних стандартів і норм життєдіяльності людей шляхом організації розробки і контролю виконання Національної і Регіональних програм людського розвитку на періоди до 2027 та до 2030 років (з внесенням відповідних змін до Бюджетного Кодексу України);

- впровадження елементів і положень бюджетного федералізму та соціально адекватного менеджменту в механізм ефективного державного управління та врядування на загальнонаціональному, регіональному та місцевих масштабах господарювання;

- розробка Планового Кодексу України (поряд з Бюджетним, Господарським, Податковим і Цивільним Кодексами) щодо регламентації: форм, термінів дії і строків формування; відповідальності центральних, регіональних і місцевих органів виконавчої влади за підготовку, прийняття і виконання стратегічних та поточних планових рішень щодо підвищення ефективності ринкових соціально-економічних відносин за творчої участі вітчизняних вчених.

Список використаних джерел

1. Данилов-Данильян В. И., Завельский М. Г. Композиционное планирование. *Математика и кибернетика в экономике*: словарь-справочник. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва: Экономика, 1975. 700 с.

2. Стратегічний план діяльності Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України на 2020-2024 роки (актуалізований). 116 с. URL: <https://www.me.gov.ua>.

3. Столярова В. В. Методологія формування комплексного стратегічного планування соціально-економічного розвитку України. *Управління економікою: теорія та практика. Чумаченківські читання*: зб. наук. праць / НАН України, Ін-т економіки пром-ті. Київ, 2020. С. 274-297. DOI: <https://doi.org/10.37405/2221-1187.2020.274-297>.

4. Романюк С. А. Розвиток регіонів у відкритій економіці: теорія, політика, практика: монографія / Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2013. 408 с.

5. Стратегічний план діяльності Міністерства економіки України на 2022-2024 роки. 67с. URL: <https://www.me.gov.ua>.

6. Столярова В. В. Концептуально-аналітичне забезпечення стратегічного планування соціально-економічного розвитку держави і регіонів. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 2 (41). С. 33-49. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2\(41\).33-49](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2(41).33-49).

7. Столяров В. Ф. Композиционное планирование угольного производства в ОАСУ. *Интенсификация и система управления промышленным производством (организационно-экономический аспект)*. / НИЭИ Госплана УССР. Киев: Наукова думка, 1988. 264 с.

8. Столяров В. Ф. Композиційний моніторинг регіонального людського розвитку. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 1(59). С. 181-198. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1\(59\)-181-198](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1(59)-181-198)

9. Фридрих II (король Пруссії). URL: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Фридрих_II_\(король_Пруссии\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Фридрих_II_(король_Пруссии)).

10. Цитаты и афоризмы Луи Пастера. URL: <https://citaty.su>.

11. Рядно О. А., Беркут О. В. Дослідження структури та динаміки диференціації соціально-економічного розвитку регіонів України на основі кластерного аналізу. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 1 (43). С. 60-67.

12. Антошкін В. К. Оцінка регіональних процесів формування соціально-економічної безпеки. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2015. № 1 (29). С. 111-115.

13. Антошкін В. К. Рівень соціально-економічної безпеки регіонів України. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2015. № 2 (30). С. 65-70.

14. Антошкін В. К. Домінанти організаційно-економічного механізму управління соціально-економічною безпекою регіонів. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2015. № 4 (32). С. 76-79.

15. Методика вимірювання регіонального людського розвитку: Рішення Президії НАН України та колегії Державної служби статистики України від 13.06.2012 р. № 123-м. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_rlr2017.pdf.

16. Откидач М. В. Методичні підходи до побудови субіндексів регіонального людського розвитку. *Демографія та соціальна економіка*. 2016. № 1. С. 145-157.

17. Война и строительство государства как организованная преступность. URL: <https://commons.com.ua/vojna-i-stroitelstvo-gosudarstva-kak-organizovannaya-prestupnost/>.

18. Цитата: Никогда столько не лгут, как во время войны, после охоты и до выборов. URL: https://dslov.ru/pos/1/p1_945.htm.

19. Столяров В. Ф. Науково-методичне забезпечення стратегічного планування та державного регулювання регіонального людського розвитку в Україні. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 2 (37). С. 223-237. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2019.2\(37\).223-237](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2019.2(37).223-237).

References

1. Danilov-Danilyan, V. I., Zavel'sky, M. G. (1975). Compositional planning. *Mathematics and cybernetics in economics: a dictionary-reference book*. Ed. 2nd, revised. and additional. Moscow, Economics. 700 p. [in Russian].

2. Stratehichniy plan diialnosti Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy na 2020-2024 roky (aktualizovanyi) [Strategic activity plan of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine for 2020-2024 (updated)]. 116 p. Retrieved from <https://www.me.gov.ua> [in Ukrainian].

3. Stoliarova, V. V. (2020). Metodolohiia formuvannia kompleksnoho stratehichnoho planuvannia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [Methodology of formation of complex strategic planning of socio-economic development of Ukraine]. *Upravlinnia ekonomikoiu: teoriia ta praktyka. Chumachenkivski chytannia – Management of Economy: Theory and Practice. Chumachenko's Annals*, pp. 274-297. Kyiv, IIE of NAS of Ukraine. DOI: <https://doi.org/10.37405/2221-1187.2020.274-297> [in Ukrainian].

4. Romaniuk, S. A. (2013). Rozvytok rehioniv u vidkrytii ekonomitsii: teoriia, polityka, praktyka [Development of regions in an open economy]. Kyiv, NADU [in Ukrainian].
5. Stratehichniy plan diialnosti Ministerstva ekonomiky Ukrainy na 2022-2024 roky [Strategic activity plan of the Ministry of Economy of Ukraine for 2022-2024]. 67 p. Retrieved from <https://www.me.gov.ua> [in Ukrainian].
6. Stoliarova, V. V. (2021). Kontseptualno-analitychne zabezpechennia stratehichnoho planuvannia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku derzhavy i rehioniv [Conceptual and analytical support of strategic planning of socio-economic development of the state and regions]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 2 (41), pp. 33-49. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2\(41\).33-49](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2(41).33-49) [in Ukrainian].
7. Stolyarov, V. F. (1988). Kompozitsionnoye planirovaniye ugol'nogo proizvodstva v OASU [Compositional planning of coal production in OASU]. *Intensifikatsiya i sistema upravleniya promyshlennym proizvodstvom (organizatsionno-ekonomicheskiiy aspekt)* [Intensification and control system of industrial production (organizational and economic aspect)]. Kyiv, Naukova Dumka. 264 p. [in Russian].
8. Stoliarov, V. F. (2020). Kompozytsiyniy monitoryng rehionalnoho liudskoho rozvytku [Composite Monitoring of Regional Human Development]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 1 (59), pp. 181-198. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1\(59\)-181-198](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1(59)-181-198) [in Ukrainian].
9. Friedrich II (King of Prussia). Retrieved from [https://ru.wikipedia.org/wiki/Фридрих_II_\(король_Пруссии\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Фридрих_II_(король_Пруссии)) [in Russian].
10. Quotes and aphorisms of Louis Pasteur. Retrieved from <https://citaty.su> [in Russian].
11. Riadno, O. A., Berkut, O. V. (2016). Doslidzhenia struktury ta dynamiky dyferentsiatsii sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrainy na osnovi klasternoho analizu [Study of the structure and dynamics of differentiation of socio-economic development of the regions of Ukraine based on cluster analysis]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 1 (43), pp. 60-67 [in Ukrainian].
12. Antoshkin, V. K. (2015). Otsinka rehionalnykh protsesiv formuvannia sotsialno-ekonomichnoi bezpeky [Evaluation of regional processes of formation of socio-economic security]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu – Bulletin of the Berdyan University of Management and Business*, 1 (29), pp. 111-115 [in Ukrainian].
13. Antoshkin, V. K. (2015). Riven sotsialno-ekonomichnoi bezpeky rehioniv Ukrainy [The level of social and economic security of the regions of Ukraine]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu – Bulletin of the Berdyan University of Management and Business*, 2 (30), pp. 65-70 [in Ukrainian].
14. Antoshkin, V. K. (2015). Dominanty orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu upravlinnia sotsialno-ekonomichnoiu bezpekoiu rehioniv [Dominants of the organizational and economic mechanism of managing the socio-economic security of regions]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu – Bulletin of the Berdyan University of Management and Business*, 4 (32), pp. 76-79 [in Ukrainian].
15. Metodyka vymyriuvannia rehionalnoho liudskoho rozvytku: Rishennia Prezydii NAN Ukrainy ta kolehii Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy vid 13.06.2012 r. № 123-m [Methodology for measuring regional human development: Decision of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine and the collegium of the State Statistics Service of Ukraine dated June 13, 2012 No. 123]. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_rlr2017_pdf.pdf [in Ukrainian].
16. Otkydach M. V. (2016). Metodychni pidkhody do pobudovy subindeksiv rehionalnoho liudskoho rozvytku [Methodical approaches to the construction of subindices of regional human development]. *Demografiia ta sotsialna ekonomika – Demography and the social economy*, 1, pp. 145-157 [in Ukrainian].
17. Voyna i stroitel'stvo gosudarstva kak organizovannaya prestupnost' [War and state building as organized crime]. Retrieved from <https://commons.com.ua/vojna-i-stroitelstvo-gosudarstva-kak-organizovannaya-prestupnost/> [in Russian].
18. Quote: Never lie so much as during the war, after the hunt and before the election. Retrieved from https://dslov.ru/pos/1/p1_945.htm [in Russian].
19. Stolyarov, V. F. (2019). Scientific and methodological support of strategic planning and state regulation of regional human development in Ukraine. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 2 (37), pp. 223-237. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2019.2\(37\).223-237](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2019.2(37).223-237) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 18.05.2022

Формат цитування:

Столяров В. Ф. Композиційне планування відновлення соціально-економічного розвитку на різних рівнях державотворення. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1 (42). С. 193-204. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).193-204](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).193-204)

Stolyarov, V. F. (2022). Compositional Planning of Restarting the Socio-Economic Development at Different Levels of State Building. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (42), pp. 193-204. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).193-204](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).193-204)